

lampetter mellem alt det grønne *Axel Garboe* (1). Kulsukker hedder en urt, som gror på ensomme pletter i forstadsjord. Kulsukker gror ved en fjernere kro forstadens udkant. Der søgte vi ro. Jeg smykked hetæren til elskovskamp med navne som »kulsukker«, »fluesvamp« *Sophus Claussen* (2).

LITTERATUR: (1) 486 27/7 1943; (2) 131b 141.

Læge-Stenfrø, *Lithospermum officinale*

40–80 cm opret og grenet, flerårig plante med smalt lancetformede blade og små gullige eller grønlig blomster; delfrugterne (»frøene«) er hvide, glinsende glatte og stenhårde. Hist og her på øerne mellem krat, på skrænter, på øde, grusede steder, sjældent i Jylland. Gror især på gamle hustomter, sås undertiden i haver (1648; 1). *Stenfrø* 1793ff lånt fra norsk, jf. det botaniske slægtsnavn 'stenfrø'. *Stenurt* slutningen 1400-t, *stenbræk* 1533–1721, anvendt mod blæresten (se nedenfor), *stenhirse* og *stenbikke* 1648–1821, delfrugterne ligner hirsens, bikke = tung spids stenhuggerhammer, sigter til, at blæresten »knuses« af planten; *hirse* 1608, *perlefrø* o. 1700, *perleurt* o. 1700–1821, *perlegræs* 1769 og *perlehirse* 1769, 1837; *porcellænste* 1800-t om drogen, *ærteskruppe* Sjælland måske fordi den ru-hårede plante gror i ærtemarker (2).

LITTERATUR: (1) 697 273; (2) 689 1,881f.

ANVENDELSE

Koges med smør, bævergejl og hvalrav (ambra) til »drikkesmørelse« (slutningen af 1400-t; 1). De knuste frø drukket med vin eller øl »bryder [knuser] sten i lænderne og blæren« (1533; 2), uddriver blæresten; for at stille smerterne bader man sig med vandafkog af planten (1546; 3). I barselnød og for malaria indtages frøene med kvindemælk (1648; 4); o. 1800: frøene blev forhen anvendt som et stenopløsende, urindrivende og sammentrækkende middel »skønt uden synderlig nytte« (5). Frugterne anføres i farmakopeen 1772.

Frøene indfældet som perler i en mørk harpiksmasse blev måske brugt til smykker i yngre bronzealder (6). De kan i dyrtid males til brød, rodbarken farver rødt (o. 1800; 7); frøene omtales 1880 som kaffeerstatning (8).

Bladene af RYNKET STENFRØ, *Lithospermum arvense*, med noget større hvide blomster og brune rynkede frø (hist og her mellem sæden på øerne) blev kogt mellem kål (9).

LITTERATUR: (1) 665i; (2) 703 58a sml. 488 o 190 (o.1720); (3) 841 1546,112a,1577,70; (4) 697 273; (5) 739 2,1800,37; 398 1806,175f; (6) 145 1899,220; (7) 576 4,1799,409; 739 2,1800,37; (8) 37 1880,358; (9) 977b 3,1792,228; 398 1806,175f.

Lungeurt, *Pulmonaria officinalis*

Almindelig forårsplante i skove; de æg-hjerteformede blade er ensfarvet grønne eller (sjældent tydeligt) hvidplettede, blomsterne dragtformede, først røde og siden blåviolette.

Lungeurt o. 1450ff (Iwngewrth) jf. det botaniske slægtsnavn af latin pulmo = lunge, oprindeligt til en art lungedannet lav (bd. 1) og overført til denne plante, fordi de plettede blade lignede en syg lever og derfor blev anvendt mod lungelidelser. *Plettet rahel* 1648, se kulsukker s. 85, *lungesoturt* 1700-t, *lungestykke* 1793–1821 konstrueret navn, *ræverose* Fyn 1800-t er ned-sættende, *rød kodrevel* Århusegnene o. 1870ff efter blomstens lighed med kodriveren, jf. *blå*

Lungeurt.
Flora Danica, 1770.

Også lungeurt bragtes i anvendelse mod den frygtede tuberkulose. Brystsyge børn fra kysthospitalet på Refsnæs malet 1907 af V. Irminger.

kodriver Fyn, *kopatter* Lolland o. 1879 ff, desuden suger børn nektar af kronrøret. *Oldemors nathue* østlige Sønderjylland, *katteøjne* på øerne undtagen Bornholm, *snogerose* Fyn o. 1870 og *snogeurt* SFyn, ØMøn er nedsættende, *stodder-tænder* NSjælland vel pendant til kællingetand om *kodriver* (Primula), *kattepis*, *-blomst*, *-møg*, *-ost* SSjælland: planten lugter noget ubehageligt; *mand-og-kone* VSjælland (St. Fuglede) og *mand-og-kone-blomst* ØMøn (1918) hentyder til, at der på samme plante findes blå og røde blomster; *fnaturt* Lolland o. 1870, man fik *fnat* af at røre planten; *skovtrold* Lindelse VLolland.

LITTERATUR: 689 2,328-84; 107.

ANVENDELSE

Med 'lungeurt' kan i ældre kildekrifter også være ment en art lav (bd. 1). Sirup af lungeurt er god for leveren, mave- og miltildelser (1400-t; 1).

Simon Paulli 1648, 114: regnes for at have en særlig kraft til at læge lungernes bylder og sår, deraf navnet lungeurt; af plantens saft tilbereder apoteker med sukker en sirup, der er »overmåde god for dem, som plages af svindsot eller også for dem, som er stukket i lungen og i andre måder befinder sig utilpas af lungesot og lungen befinder sig at være såret og bullen«, det er bedst at indtage sirupen i destilleret vand af planten. Te af urten hjælper for blodspytning. Indgår i en brystte (1736) og dekokt for hoste og åndenød (2). Bladene er anført i farmakopeen 1772. O. 1800: planten blev forhen anvendt mod hæshed og hoste, blodspytning, lungesydomme, som sammentrækkende og sårlægende middel (3). Urten føres på nogle apoteker.

Saften af lungeurt (lav?) ved egetræer til badning af negl i øjet (keratitis) hos hesten (4). — Te af lungeurt og kransburre for kvægets sygdomme (5), bestanddel af ølafkog mod dets lunge-

sot (før 1700; 6). Roden blev stukket gennem lungesyge køers doglap (Vindinge Fyn; 7), sml. nyserod bd. 2. Bestanddel af magiske midler mod forhekselse af køer og deraf følgende mangler ved mælken og smørkærningen (8).

Man skal med planten kunne farve uld brun; de unge blade spises sine steder som salat (o. 1800; 3).

LITTERATUR: (1) 348b 34; (2) 488 o 293; 328f 1, 45; (3) 739 2,1800,43; 398 1806,178 og 1821,215; (4) 83 27; (5) 83 212; (6) 178 1935,30; (7) 519 81; (8) 1008 4,1916,529; 328f 1,35 og 2,103f.

Slangehoved, *Echium vulgare*

Toårig plante med i første år rosetstillede aflange blade og en 30–80 cm høj stængel tæt besat med stive børster, det andet år med en lang top af store tragtformede blå blomster med udragen-

de todelt støvfang. Almindelig på marker og diger, langs veje og jernbaner.

Slangehoved 1688ff efter blomstens bygning jf. det botaniske slægtsnavn af græsk echis = slange, øgle – støvfanget er dens kløftede tunge; det kan også have spillet ind, at stænglen er plettet som et slangeskind, og at frøene ligner slangehoveder. *Vild oksetunge* 1563–1821 antyder en modsætning til oksetunge (s. 78), som derfor sikkert er blevet dyrket (som lægeplante), *øgleurt* 1774. Et oprindeligt (?) *præstepik* blev omdannet til *præstepig(er)* og omtydnet til *præstedøtre* Slesvig og Sorø o. 1870, NFyn *hindsholmske præstedøtre*, hyppig på Hindsholm, »de er kønne, men ingen nytte til« (1). *Blåmænd* Ringkøbingegnen o. 1870, *møllerte* Vendsyssel, se nedenfor, *blind forglemmigej* ved Skive o. 1870, de blå blomster mangler øjet = det gule midterparti; *kattehale* Djursland, Mols, SFyn, også om andre planter ligesom *katterumpe* SFyn, Bornholm slutningen 1800-t, *blåfrue* Sejerø o. 1870 *blåurt*, *blåtidsel* og *slesk slange* NVSjælland; *blå-søde* VSjælland, *blåtop* Møn, *tigerøje* Gribskov,

Bistader uden for bondegård. Maleri af Christian Zacho, 1882. Overfor: Slangehoved. (ES).

